

FACT SHEET NG EXHIBIT C **NG ARTIKULO 10 PAGTATALAGA NG POOK**

Filipino(Tagalog) nagsisimula sa pahina 15

Makasaysayang Pangalan:	Mint Mall and Hall
Address:	951-957 Mission Street
Block/ (Mga) Lot:	3725/088
Area ng Parsela:	12,857.6 sq ft
Zoning:	C-3-S Downtown Support
Taon ng Pagtayo:	1916
Arkitekto	Smith and Stewart
Mga Nakaraang Pag-aaral sa Kasaysayan/Iba pang Pagtatalaga:	Artikulo 11, Kategoriya IV (Kontribusyon), Mint-Mission Conservation District 3CD – Plano sa area ng Central SoMa; Pang-arkitekturang Survey ng 1976
Mga Nakaraang Aksyon ng HPC:	Wala
Mga Pamantayan ng Kahalagahan:	Pamantayan A para sa Kultural na Kahalagahan, isang pattern ng mga kaganapan, mga naulit na aktibidad, o mga trend sa kasaysayan.
Panahon ng Kahalagahan:	1981-2002/kasalukuyan Nagsimula sa pagbubukas ng unang negosyo at nagtatapos pagkalipas ng legal na paglilitis para maipreserba ang Mall. Nagpapatuloy dahil tumatakbo at ginagamit pa rin ang Mall and Hall.
Pahayag Tungkol sa Kahalagahan:	Ang Mint Mall ay isang espasyong ginagamit para sa retail at bilang opisina na matatagpuan sa ibaba ng ilang palapag na ginagamit bilang tirahan na kilala bilang Mint Hall, na mayroong 116 na apartment. Ang Mint Mall and Hall ay isang gusaling may matagal nang kaugnayan sa populasyon ng mga Filipino ng San Francisco at isang napakahalagang elemento sa SOMA Pilipinas, ang Filipino Cultural Heritage District ng San Francisco. Ang gusali ay mahalaga sa ilalim ng Pamantayan “A” ng Pambansang Rehistro bilang matagal nang nakatayong ligtas na lugar kung saan magagawa ng mga matagal na at bagong imigrante na magtipon sa komunidad, na kadalasang may iisang mga kasaysayan at wika kung saan puwedeng maging matatag ang mga pamilya sa tulong ng isa't isa, may mga negosyong nagpapakatbo sa loob ng gusali, at may mga kultural, pang-edukasyon, panlibangan, at panlipunang aktibidad na bumubuo sa isang aktibong buhay. (Ipinagpapatuloy sa Pahina 2)

Pagtatasa sa Integridad:	Napapanatili sa Mint Mall ang lahat ng aspeto ng integridad dahil: nasa orihinal na lokasyon ito at narito pa rin ang mga materyal sa interior at exterior nito mula sa pagkakatayo nito noong 1979, sa mahusay na pagkakagawa na nasa magandang kundisyon pa rin ang mga interior; pakiramdam na small-scale na indoor na shopping center; at nagpapatuloy na kaugnayan sa komunidad ng mga Filipino.
Mga Feature na Nagbibigay-katangian:	Ang mga iminumungkahing feature na nagbibigay-katangian ay ang: Gusaling may limang palapag na may mezzanine na hugis at istruktura na may pormal na frontage sa Mission Street at hindi pormal na façade sa Minna Street. Gawa sa ladrilyo at reinforced concrete, sa Mission Street, ang postmodern na storefront na may nakahilig na terrazzo base at central plinth block. (A) Hugis at istruktura ng gusali; (B) Metal na storefront at transom; (C) Central plinth block sa storefront na hanggang exterior at interior na may interior-mounted na pabilog na karatula na may neon na text na "Mint Mall" (D) Malawak na mga pasilyo sa interior na gaya ng sa kalsada sa tatlong palapag na may checkered na may mga tile na sahig, bukas na hagdan; (E) Sa interior ng basement, kahoy na bay window" na mga bintana sa storefront patungo sa pasilyong daanan ng publiko at mga built-in na paso; (F) Sa interior ng unang palapag, mga kahoy na cutout sa bawat storefront.

Pahayag Tungkol sa Kahalagahan (Ipinagpapatuloy mula Pahina 1)

Ang SOMA Pilipinas ay tahanan ng makulay na buhay na kultura at makasaysayang pamana na humubog sa komunidad ng South of Market at San Francisco sa nakalipas na siglo. Ang distrito, na tahanan ng libu-libong pamilya at nakatatandang Pilipino, ay isang nakakabighaning sentro ng kultura para sa mga Filipino sa California, na bumubuo sa pinakamalaki at pinakamabilis na lumagong komunidad ng Asian-Pacific Islander sa estado kung saan naninirahan ang 43% ng mga Filipino na naninirahan sa U.S.¹ Mayroong detalyadong kasaysayan ng mga Filipino sa San Francisco na matatagpuan sa "San Francisco Filipino Heritage Addendum to the South of Market Historic Context Statement" na isinulat ng Page & Turnbull at natapos noong Marso 2013.² Sa ulat na ito, tinatalakay ang Mint Mall and Hall:

Ang isa sa mga pinakakilalang establisimiyentong Filipino sa SOMA ay ang Mint Mall, na isang gusaling ginagamit sa iba't ibang aktibidad na matatagpuan sa 953 Mission Street na binili ng pamilyang Nocon noong dekada 70. Mula noon, tinirhan ng mga bagong dating na pamilyang Filipino ang karamihan sa mga apartment, habang ang komersyal na espasyo sa unang palapag ay naging tahanan ng maraming organisasyong nagbibigay-serbisyo sa komunidad ng mga Filipino.³

¹ "SOMA Pilipinas – Filipino Cultural Heritage District," (n.d.), <https://www.caculturaldistricts.org/soma-pilipinas>, in-access noong Agosto 14, 2025.

² Matatagpuan sa website ng Departamento ng Pagpapalano ang pahayag ng konteksto: https://default.sfplanning.org/Preservation/central_soma_hrs/SOMA_Filipino_Heritage_HCS_Final_Report-031313.pdf (in-access noong Agosto 21, 2025)

³ Page & Turnbull, *Addendum sa Pamanang Filipino sa San Francisco sa Pahayag sa Makasaysayang Konteksto ng South of Market* (2013, Marso 13), 26, https://default.sfplanning.org/Preservation/central_soma_hrs/SOMA_Filipino_Heritage_HCS_Final_Report-031313.pdf, in-access noong Agosto 22, 2025.

Paglalarawan ng Site

Ang Mint Mall and Hall sa 951-957 Mission Street ay isang gusaling may limang palapag na may estilong Edwardian/Postmodern na ginagamit sa iba't ibang layunin (tirahan sa itaas at pangkomersyo sa ibaba) na gawa sa reinforced concrete na mayroong mezzanine at parisukat na plano ng palapag at may cladding na scored na stucco at patag na bubong. Sakop ng gusali ang kabuuang 12,857.6 square foot na lote nito sa timog-silangang bahagi ng Mission Street sa pagitan ng Mary Street at 6th Street.

Ang pangunahing facade ay nakaharap sa hilagang-kanluran patungo sa Mission Street. Ang unang palapag at mezzanine ay nahahati sa apat na bay at binago ang hitsura ayon sa estilong Postmodern. Ang mga bay ay may mga granite dado at hinati sa mga parisukat na pilaster na may dalawang bilog na ornamento at may angled na capital sa itaas. Ang unang palapag at mezzanine ay ipinaghihiwalay ng magkakatabing stone panel, at ang mezzanine ay may dekorasyong mga stone panel sa itaas at cornice sa gitna. Ang bawat isa sa apat na bay ay may mga storefront na may mga salamin at anodized na aluminum-frame. Ang ikalawang bay mula sa kaliwa ay nakaurong paloob at may dalawang pares ng mga salaming double door. Nakakurba ang magkakatabing stone panel sa itaas nito. Ang pinakadulong bay sa kanan ay bahagyang nakaurong paloob at may dalawang pedestrian door na ganap na gawa sa salamin at may aluminum-frame. Mayroon din itong nakakurbang magkakatabing stone panel sa itaas.

Ang mezzanine ng bawat bay ay may multi-lite na anodized na aluminum-sash na mga bintana na may mga nakapirmi at hopper na bahagi. Ang ikalawa hanggang ikalimang palapag ay hati sa walong bay. Ang mga bay sa bawat gilid ay mas makitid at may maliliit, one-over-one, double-hung, wood-sash na bintana. Ang lahat ng iba pang bay ay may pares ng mga bintana na magkakapareho ng uri. Mayroong metal na fire escape sa kanang bahagi mula ikalawa hanggang ikalimang palapag, na may hagdan na paakyat sa bubong. Ang facade ay nagtatapos sa isang kapansin-pansing entablature na may palamuting frieze na may pabilog na disenyo, egg-and-dart na molding, magkakaparehang bracket, at isang may modillion na cornice.

Ang facade sa likod ay nakaharap sa timog-silangan patungo sa Minna Street at may cladding na stucco. Ang unang palapag ay may apat na nakaurong paloob na pasukan para sa pedestrian na may takip na metal na security gate, at ilang nakapirming bintana na may napakakitid na transom lite, at mga metal na security bar. Mayroong light well mula ikalawa hanggang ikalimang palapag sa kaliwang bahagi ng facade, na may mga wood-sash na bintana na one-over-one at double-hung. Ang bawat palapag ay mayroong dalawang flush wood o metal na pinto para sa pedestrian na nagbibigay-daan patungo sa mga fire escape. Ang facade ay nagtatapos sa isang patag at walang palamuti na roofline.

Nakaharap sa paradahan ang facade sa hilagang-silangan. Mayroong dalawang malalim at malapad na light well na nagsasalitan na may tatlong makitid at mababaw na light well na humahati sa facade mula sa ikalawang palapag hanggang sa roofline. Mayroong iba't ibang one-over-one, double-hung, na wood sash na bintana sa mga light well at sa kaliwang dulo ng facade. Ang facade ay nagtatapos sa isang flat at walang palamuting roofline. Ang hilagang-kanlurang facade ay katabi ng kalapit na gusali at hindi ito nakikita.

Ang interior ng Mint Mall (953 Mission) ay binubuo ng mga espasyo sa unang palapag, basement, at mezzanine, na nakaayos nang may gitnang pasilyo na may mga indibidwal na tindahan sa magkabilang gilid. Kapag pumasok sa harapan ng mall, may malapad na pasilyo na may bukas na hagdang paibaba sa mga espasyo sa basement at pataas sa bahagi ng mezzanine. Mayroong hagdang nagkokonekta sa tatlong palapag. Sa kabuuan, mayroong humigit-kumulang 25

indibidwal na espasyo para sa nangungupahan. Mayroong solid na plinth na mula sa exterior at interior hanggang sa storefront, at sa loob ay may naka-mount na bilog na karatulang may neon na ilaw na nagsasaad na Mint Mall ang lugar na ito. Ang pasilyo sa unang palapag at basement ay idinisenyong gayahin ang bawat espasyo, kung saan ang basement ay may mga bay window na may takip na mga kahoy na shingle sa pagitan ng pasilyo at interior ng bawat pangkomersyong espasyo. Mayroong mga ceramic na tile na sahig ang lahat ng palapag. Mayroong mga pampublikong banyo sa unang palapag at basement. Mayroong maliit na pangkomersyong espasyo (955 Mission) na nakaharap sa Mission Street at hindi napupuntahan mula sa loob ng Mall.

Ang loob ng Mint Hall (957 Mission), na residensyal na bahagi, ay hindi bukas sa publiko, ngunit mayroon itong mga apartment hotel na nakaayos sa apat na itaas na palapag.

Pagbabago ng Gusali sa 951-957 Mission Street: 1916-1981

Ang gusali na ngayon ay ang Mint Mall and Hall ay itinayo noong 1916 bilang isang hotel na may mahigit 250 silid. Noong huling bahagi ng dekada 40, ang residensyal na bahagi ay ginawang mga apartment, na kasalukuyang binubuo ng 115 apartment at isang guest room.⁴ Ang pangkomersyong espasyo ay inisyal na binubuo ng ilang storefront na nakaharap lahat sa Mission Street. Noong kalagitnaan ng dekada 70, ang gusali ng Mint Mall and Hall ay kilala bilang Dove Apartments, at ang pangkomersyong palapag ay ginamit ng "The Economy Center," na isang tindahan ng mga furniture para sa opisina.⁵ Hindi pa tukoy ang demograpiko ng Dove Apartments noong isinulat ito, ngunit noong magbukas ang Philipina Café sa Mint Mall noong 1981, sapat na ang dami ng populasyon ng mga Filipino upang suportahan ang negosyo.⁶

Makikita sa mga building permit mula 1978 at 1979 ang pagsisimula ng pagbabago ng unang palapag na dating ginamit ng mas malalaking negosyo na nakaharap sa Mission Street at mga imbakan sa ibaba nito, patungo sa isang mall configuration na may mas maliliit na espasyo na mapupuntahan mula sa isang malawak na gitnang pasilyo na perpendicular sa Mission Street.⁷ Noong 1979, sinimulan ng mga may-ari ang proseso ng paggawa sa magiging Mint Mall sa pamamagitan ng pagpapalawak ng paggamit ng pangkomersyong espasyo hanggang sa basement, at pagsama-sama ng mga storefront sa isang mall. Nang magbukas ang "Mint Mall Shopping Center" noong 1981 at ang unang naitalang nangungupahan nito na ay ang "Philipina Café,"⁸ nagkaroon ng oportunidad na makabuo ng komunidad sa pamamagitan ng maraming maliit na negosyo at nonprofit na madaling mapupuntahan ng mga residente sa itaas at ng mga Filipino sa komunidad.

Pagtataguyod sa Mint Mall and Hall bilang "Nerve Center ng Komunidad"

Para sa mga Filipino na nangingibang bansa, matagal nang destinasyon ang San Francisco at Bay Area, na pinupuntahan nila nang may layuning pagbutihin ang mga buhay nila at ng kanilang mga pamilya. Nanirahan sa komunidad ng South of Market ang karamihan sa mga bagong dating na pamilya, lalo na noong panahon ng pagdagsa ng mga imigranteng Filipino pagkalipas ng 1965

⁴ Departamento ng Inspeksyon sa Gusali ng San Francisco, Ulat ng Residensyal na Rekord 199706175290, inisyu noong Hunyo 17, 1997.

⁵ Departamento ng Pagpapalano ng San Francisco, Rekord ng Survey Tungkol sa Kalidad ng Arkitektura Noong 1976 para sa 951 Mission Street. Makikita sa nakalakip na larawan ang mga karatula ng negosyo.

<https://sfplanninggis.org/docs/1976/3725088.PDF>, in-access noong Agosto 14, 2025.

⁶ Numero ng Building Permit 8100596 para sa karatula ng negosyo ng restaurant.

⁷ Idinedetalye sa mga numero ng Building Permit 7905861, 70054, 8000941 ang paggawang mall configuration sa espasyo.

⁸ Numero ng Building Permit 8100596 para sa karatula ng negosyo ng restaurant.

dahil sa mga abot-kayang upa nito. Bagama't ang South of Market ay naging isang "gateway na komunidad" para sa mga imigranteng Pilipino papunta sa San Francisco Bay Area simula pa noong dekada 60 at 70,⁹ lumipat sa iba't ibang lugar ang sentro ng komunidad. Ayon sa pananaliksik na isinagawa ng lokal na historyador ng komunidad na si MC Canlas, ang aktibidad ng mga Filipino sa South of Market noong dekada 70 ay pangunahing nakasentro sa Howard Street sa pagitan ng 8th at 10th. Ang mga Filipinong naninirahan sa Natoma Street at Minna Street ay nagtitipon sa St. Joseph's Church (1401 Howard) at sa Gusaling Pilipino (*Filipino Building*) (1201 Howard), na isang dating sentro ng pagtitipon para sa mga artist, aktibista ng komunidad, tagapagbigay ng serbisyo, at mga residente, na kasalukuyang okupado ng Uni-Mart grocery store.¹⁰

Dahil sa pagbili ng pamilyang Nocon ng Mint Mall (953 Mission) at pagbili ng pamilyang Borja ng Delta Hotel (88 6th St) noong kalagitnaan ng dekada 70, lumipat ang sentro ng komunidad ng mga Filipino sa SOMA patungo sa Mission Street sa pagitan ng 5th at 6th.¹¹ Ang Mint Mall at ang Delta Hotel, na kilala ngayon bilang Bayanihan House na may unang palapag na okupado ng Bayanihan Community Center (1010 Mission), ay bumubuo sa isang "plaza" kasama ang kalapit na St. Patrick's Church (756 Mission). Si Canlas ay kumuha ng inspirasyon para sa modelong "plaza" mula sa mga plaza, o *munisipyo*, na bumuo sa sentro ng mga bayan sa Pilipinas noong panahon ng kolonyalismong Espanyol, na nasa paligid ng simbahan, *kumbento*, munisipyo, pamilihan, paaralan, at mga tahanan ng mayayaman.¹² Gayundin, ang nabanggit na mga gusali sa South of Market ay bumubuo sa plaza para sa mga Filipino na naninirahan sa komunidad, na nasa paligid ng isang community center (Bayanihan Community Center), residensyal na espasyo (Mint Hall), simbahan (St. Patrick's), at mga espasyo para sa retail at non-profit (Mint Mall), kasama ang Bessie Carmichael K-8 School/Filipino Education Center na malapit sa Harrison St.¹³

Mula pa noong dekada 90, nagsilbi ang Mint Mall bilang "nerve center" para sa sining, kultura, komersyo, at aktibismong Filipino sa San Francisco.¹⁴ Ang mga Filipino na residente na nakatira sa mga itaas na palapag ng gusali, na kilala bilang Mint Hall, ay sumuporta sa maraming negosyo at non-profit ng mga Filipino sa espasyo para sa retail ng Mint Mall. Bagama't hindi tiyak kung kailan eksaktong nagsimulang lumipat ang mga Filipino na nangungupahan sa gusaling ito, na malamang na hindi nagtagal pagkatapos na mabili ng pamilyang Nocon ang gusali, tinantiya ng ilang miyembro ng komunidad na nakapanayam para sa proyektong ito na 90% ng mga kasalukuyang bumubuo sa mga residente ng Mint Hall ay Filipino, at may ilang Indian, Latino, at puting pamilya na nakatira rin sa gusali. Dahil sa chain migration, karamihan sa mga Filipino na nangungupahan sa Mint Hall ay mula sa lalawigan ng Pampanga at nagsasalita ng Kapampangan, ngunit may malaking grupo ng mga nangungupahan na mula sa Visayas.¹⁵

⁹ Ulat Tungkol sa Kultural na Kasaysayan, Pabahay, Estratehiya sa Sustainability ng Ekonomiya (Cultural History, Housing, Economic Sustainability Strategy, CHHESS) ng SOMA Pilipinas (2022, Setyembre), 42-44, https://www.sf.gov/sites/default/files/2023-04/SOMA%20Pilipinas%202023%20CHHESS%20Final%20Report_0.pdf, in-access noong Agosto 22, 2025.

¹⁰ Pundasyon ng Pagpapaunlad para sa Filipino American, *Ethnotour ng SOMA Pilipinas: Pagtuklas sa Mga Kultural na Asset at Panlipunang Pamana ng San Francisco sa Dalawang Wika – English at Filipino/Tagalog* (San Francisco: Pundasyon ng Pagpapaunlad para sa Filipino American, 2013), 14.

¹¹ Ibid., 6.

¹² Pagkilala, *Pagprotekta at Paggunita sa Mga Resource sa Komunidad ng Distrito ng Panlipunang Pamana ng Pilipinas sa South of Market* (2011, Hulyo 13), 4-6. https://commissions.sfplanning.org/soma/DRAFT%20SoMa%20Philippines%20SUD_PAL%206_11.pdf, in-access noong Agosto 22, 2025.

¹³ MC Canlas (2025, Pebrero 19), panayam para sa Mint Mall (Z. Frial at W. Galila, mga tagapanayam).

¹⁴ Idem.

¹⁵ Ester at Nix Guirre (2025, Marso 17), panayam para sa Mint Mall (Z. Frial at W. Galila, mga tagapanayam).

Ang aktibismong pangkomunidad ay isang temang malinaw na kinakatawan sa Mint Mall and Hall. Ang pagbuo ng komunidad sa loob ng gusali at ng mga nangungupahan sa Mall at Hall ay nag-ugat sa mga naunang pakikibaka. Halimbawa, ibinahagi ng makata at lider ng komunidad na si Al Robles ang mga aral na natutunan niya mula sa pag-oorganisa sa International Hotel sa mga mas nakababatang henerasyon ng mga tagapag-organisa na nakasalamuha niya sa Mint Mall.¹⁶ Ang International Hotel, isang dating “nerve center” para sa mga Filipino sa Manilatown na giniba noong 1979 pagkatapos ng matinding pakikibaka at kontrobersiya, ay may mga storefront sa unang palapag na okupado ng mga organisasyong pangkomunidad tulad ng Sentro ng Komunidad ng Asyano (Asian Community Center, ACC), Progresibong Samahan ng mga Tsino (Chinese Progressive Association, CPA), Everybody’s Bookstore, Kearny Street Workshop, at pahayagang *Kalayaan*, at ang karamihan ng mga naninirahan sa mga unit ng tirahan para sa isang residente sa mga palapag sa itaas ay mga Filipino na residente.¹⁷ Ang kasaysayang ito ay idinedetalye sa aklat ni Chester Hartman na *City For Sale*:

“Kabilang sa mahahalagang manipestasyon ng tumataas na kamalayan at militanteng pagkilos hinggil sa mga problema sa pabahay ng lungsod ay ang pagtatanggol ng komunidad sa mga partikular na gusali, gaya ng International Hotel at ng Goodman Building. Ang International Hotel, na isang residensyal na hotel na may 150 silid para sa matatandang Tsino at Filipino, na matatagpuan sa Kearny Street at Jackson Street, sa kanto ng Chinatown at financial district, ay nagsilbing simbolo at tunay na natitirang bahagi ng komunidad ng Manilatown. (*“Ang I-Hotel ang buhay ng mga manong [nakatatandang kapatid], ang buhay ng mga Filipino. Ito ay ang kanilang puso, ang kanilang tula, ang kanilang awit,”* ayon sa makatang si Al Robles), at ang banta ng paggiba nito ay nagsilbing malinaw na simbolo ng salungatan sa pagitan ng interes para sa tubo ng mga nasa downtown at ng pangangailangan ng mga tao. Ang pag-atake sa I-Hotel ay nagresulta sa ilan sa mga pinakadramatikong protesta at tunggalian sa kasaysayan ng lungsod.”¹⁸

Ang Mint Mall ay nagbigay ng oportunidad para makabuo ng komunidad sa pamamagitan ng pag-aalok ng maraming maliit na negosyo at nonprofit na madaling mapupuntahan ng mga residente sa itaas at sa buong komunidad ng South of Market. Ang tatlong palapag na may iba’t ibang laki ng espasyo ay madaling baguhin ang pagkakaayos ayon sa mga pangangailangan ng nangungupahan.

Ang layout ng istruktura at praktikal na gamit ng Mint Mall ay gaya ng sa ilang ibang gusali sa San Francisco at sa Pilipinas. Ayon sa dating artistic director ng Bindlestiff Studios na si Allan Manalo, ang Mint Mall ay nagagamit na katulad ng maraming lumang gusali sa Manila na itinayo noong dekada 30 at 40 na muling ginamit bilang mga mini-mall, at karamihan sa mga ito ay matatagpuan sa shopping district ng Divisoria.¹⁹ Inihambing ng executive director ng Sistema ng Aksyon ng Komunidad ng South of Market na si Angelica Cabande, ang Mint Mall sa mga gusaling may iba’t ibang gamit na karaniwang matatagpuan sa *mga barangay*²⁰ sa Pilipinas:

¹⁶ Angelica Cabande, (2024, Agosto 14), panayam para sa Mint Mall (Z. Frial at M. Corrette, mga tagapanayam).

¹⁷ E. Habal, *International Hotel ng San Francisco: Pag-oorganisa sa Komunidad ng Filipino American sa Kilusang Laban sa Pagpapalis sa Tirahan* (Philadelphia: Temple University Press, 2007), 53.

¹⁸ C. Hartman, *City For Sale, Ang Pagbabago ng San Francisco* (Berkeley, CA: University of California Press, 2002), 337.

¹⁹ Allan Samson Manalo (2024, Nobyembre 20), panayam para sa Mint Mall (Z. Frial at M. Corrette, mga tagapanayam).

²⁰ Ang terminong *barangay* ay ginagamit sa Pilipinas upang ilarawan ang “isang maliit na administrative district na bumubuo sa pinakamababang lokal na antas ng pamahalaan.”

Sa Pilipinas, ang mga pangkomersyong espasyo ay kadalasang nakalaan para sa mga *sari-sari* store, o mga tindahan sa kanto. Ang pagkakaiba lang ng Mint Mall ay mayroon din itong mga non-profit na mga nangungupahan. Pero maliban doon, parehong-pareho ito. Nakatira ka sa itaas. Pumupunta ka sa ibaba. Kilala mo ang lahat o ang karamihan ng mga tao na nasa pangkomersyong espasyo. Puwede kang maghang out doon. Puwede kang makipag-usap sa mga tao roon sa iyong wika.”²¹

Nabanggit din ni Cabande na dahil sa malapit na ugnayan at pagtuon sa komunidad na katangian ng Mint Mall and Hall, kumikilos ito na tulad ng isang *barangay* na nasa iisang gusali. Inihambing ng mayari ng isa sa mga negosyo sa basement ng Mint Mall na si Lorenzo Listana, ang Mint Mall sa dalawang gusali sa Tenderloin: 155 Turk St. (na pag-aari rin ng pamilyang Nocon) at 57 Taylor. Ang dalawang gusali ay pangunahing tinitirhan ng mga Filipino na nangungupahan, ngunit wala silang negosyo o non-profit na Filipino sa mga pangkomersyong espasyo sa ground floor gaya ng sa Mint Mall.²²

Ang mga espasyo para sa retail ng Mint Mall ay tinirhan ng maraming negosyo, non-profit, at grupong pansining na Filipino. Noong 1998, inilipat ni Marie Romero ang Arkipelago Books mula 6th St patungo sa basement ng Mint Mall. Ang Arkipelago Books ay isa sa iilang Filipino specialty na bookstore at tagapaglathala ng aklat sa buong United States.²³ Binuksan nina Yaying Borgonia at ng kanyang kapatid na si Boying Tuala ang restaurant na New Pilipinas sa unang palapag ng Mint Mall noong 1994. Sila rin ang parehong nagmamay-ari ng beauty salon na Hair Pro.²⁴ Ang pagmamay-ari ng restaurant na New Pilipinas ay ipinasa kalaunan sa kanilang kapatid na si Tess Diaz noong 2005, na nagpalit sa pangalan nito at ginawang JT Restaurant pagkalipas ng limang taon.²⁵ Si Pablo Gravador, nakilala sa komunidad ng mga Filipino bilang si Mang Pol, ang nagtatag ng Filipino American Music and Arts Society noong 1991 at naglingkod siya bilang hospitality director para sa Likha-Pilipino Folk Ensemble. Ang kanyang anak na babae ay nagturo rin ng voice lesson at piano lesson sa Mint Mall, karaniwang sa mga nangungupahang nakatira sa itaas.²⁶

Habang hinihintay nilang matapos ng Redevelopment Agency ang pagpapatayo ng kanilang teatro sa 6th St, nakihati sa opisina ang Filipino na grupong panteatro na Bindlestiff Studios kasama ang Arkipelago Books at ang Manilatown Heritage Foundation sa basement ng Mint Mall. Ang Bindlestiff Studios ay madalas magsagawa ng mga ensayo at performance workshop sa ibabang pasilyo ng Mint Mall. Ang Filipino na grupong panteatro na Teatro ng Tanan ay nag-okupa rin ng espasyo sa basement ng Mint Mall.²⁷ Kabilang sa iba pang non-profit na dating nagkaroon ng mga opisina sa Mint Mall ang West Bay Pilipino Multi-Service Center, Pilipino Early Intervention Project, Pilipino AIDS Project, Filipino American Development Foundation, at Pilipino Senior.

²¹ Cabande, panayam para sa Mint Mall.

²² Lorenzo Listana (2025, Abril 24), panayam para sa Mint Mall (Z. Frial at D. Woo, mga tagapanayam).

²³ C. J. Ferrer, “Her Arkipelago,” *Lahi, Kahirapan at ang Kapaligiran* Volume 21, Numero 2 (2017), <https://www.reimaginerpe.org/21-2/ferrer-arkipelago>, in-access noong Agosto 22, 2025.

²⁴ R. Kim, “HUB IN CRISIS / Pagpapaalis sa Tirahan na Nagpapataboy sa Mga Negosyong Filipino American / 5 Kumpanya na Lang ang Natitira sa Mint Mall sa Mission St., — Rally Gagawin Upang Isapubliko ang Kalagayan,” *SFGate* (2000, Disyembre 14), <https://www.sfgate.com/news/article/hub-in-crisis-evictions-dispersing-filipino-3236232.php>, in-access noong Agosto 22, 2025.

²⁵ Tess Diaz (2025, Enero 22), panayam para sa Mint Mall (Z. Frial at W. Galila, mga tagapanayam).

²⁶ Pablo Gravador (2025, Abril 7), panayam para sa Mint Mall (Z. Frial at W. Galila, mga tagapanayam).

²⁷ Manalo, panayam para sa Mint Mall.

Resource Center, at Korporasyon sa Pagpapaunlad ng Komunidad ng Mga Filipino.²⁸ Kabilang sa iba pang negosyo na dating matatagpuan sa o kasalukuyang nasa loob ng Mint Mall ang Super Reproductions, Aeroskin Worldwide (isang kumpanya ng swimwear), Nida's Hair Salon, Mejia Hair Cutters, ADY Beauty and Barber Shop, at Palm Travel Agency. Nabanggit din ng mga nakapanayam na dating may doktor ng medisina na Tsino, isang tindahan mabibilhan ng scrubs at unipormeng medikal, isang negosyo sa pagpapadala at isang remittance center.²⁹ Ang Jesus Christ Son of God Christian Church ay nagsasagawa rin ng mga serbisyo sa basement ng Mint Mall.³⁰

Ang residensyal na bahagi ng gusali, na kilala bilang Mint Hall, ay karaniwang nagsilbing "stepping stone" para sa mga bagong dating na imigranteng Filipino sa San Francisco Bay Area. Ayon kay Canlas, sinasamantala ng karamihan sa mga bagong dating ang rent-controlled at abot-kayang pabahay sa Mint Hall upang makapag-remit ng pera sa kanilang mga pamilya sa Pilipinas at makapag-ipon ng sapat na pera para makabili ng bahay sa mga suburb ng Bay Area. Gayunpaman, sa halip na tapusin ang kanilang mga lease para sa kanilang mga unit sa Mint Hall, pinipili ng mga pamilyang ito na "ipasa ang kanilang kasunduan sa pag-upa sa susunod na kamag-anak," na nagbibigay-daan sa kanilang makapagsimula sa San Francisco.³¹ Ayon sa pagbubuod ni Mang Pol, "siyempre, umaalis ang lahat sa lungsod sa sandaling magkaroon na sila ng magandang buhay." Kailangan mong lumipat sa mas malaking lugar. Natural lang iyon. Kaya kami nagpupunta rito [sa Mint Hall]. Pagkakataon namin itong maging maunlad at maabot ang mga mithiin namin."³²

Ang kuwento ng imigrasyon nina Nix Guirre at ng kanyang inang si Ester Guirre ay halimbawa ng karanasan ng maraming pamilyang Filipino na nag-migrate sa San Francisco at lumipat sa Mint Hall. Ang sabi ni Nix:

"Para sa amin, doon kami unang nakapagsimula. At naaalala kong binanggit ng nanay ko sa akin na, "pansamantalang lugar lang ito na titirhan natin." Pero pagkalipas ng labinlimang taon, naroon pa rin kami dahil rent-controlled ito. Para kaming nasa sarili naming bansa. Hindi lang dahil sa gusali, gaya ng demograpiko ng mismong gusali at ang mga negosyong nakapaligid dito, pero dahil na rin sa SOMA Pilipinas Filipino Cultural Heritage district, lahat ng kaganapan, at ang Kapwa Gardens na katabi lang."³³

Ang unit ng pamilyang Guirre sa Mint Hall ay nagsilbing paraan para sa pamilya na matulungan ang mga kapatid ni Nix na makapagsimulang mabuhay sa San Francisco. Ang kapatid ni Nix at kanyang pamilya ay pansamantalang tumira sa unit ng kanilang mga magulang hanggang sa makahanap sila ng sarili nilang tirahan. Ayon kay Nix, ganoon din ang plano nilang gawin para sa kanyang kapatid at kanyang pamilya:

"Sinusubukan naming palipatin din siya rito. Mayroon siyang dalawang anak at fiancé. Ito ang pinakaangkop na lugar para sa kanila para makapagsimula. Ang kanyang fiancée ay lumaki sa mga rural na lugar ng Pilipinas at hindi pa talaga siya magaling sa English. Kaya sa palagay ko ay magiging mahalaga para

²⁸ Page & Turnbull, 26; Canlas, panayam para sa Mint Mall; Manalo, panayam para sa Mint Mall

²⁹ Jeanne Batallones (2024, Setyembre 18), panayam para sa Mint Mall (Z. Frial, tagapanayam); Manalo, panayam para sa Mint Mall; Listana, panayam para sa Mint Mall.

³⁰ Gay Nell Parks (2025, Agosto 4), panayam para sa Mint Mall, (Z. Frial, W. Galila at A. Lim, mga tagapanayam)

³¹ Canlas, panayam para sa Mint Mall.

³² Gravador, panayam para sa Mint Mall.

³³ E. at N. Guirre, panayam para sa Mint Mall.

sa kanya na mapaligiran ng iba pang Filipino para makapagsalita sa parehong wika at matulungan siyang maging mas kumportable dahil sinusubukan niya at ng kanyang mga anak na makisama, bilang paraan para mag-survive....At siyempre, hindi malayo ang Bessie [Carmichael School]. Mayroon silang programa para sa wikang Filipino. Kaya napakaraming bagay rito na makakatulong sa mga bagong imigrante, gaya ng kung paano namin nagawang umayon sa bagong buhay namin sa ibang bansa.”³⁴

Kahit na nakabili na sila ng kanyang asawa ng bahay sa Manteca, patuloy na naninirahan si Ester sa unit sa San Francisco dahil “kailangan pa rin niyang manatili rito sa lungsod at wala nang ibang lugar na talagang abot-kaya para sa kanya kundi ang espasyo sa Mint Hall.”³⁵ Sumasang-ayon ang dating executive director ng Sistema ng Aksyon ng Komunidad ng South of Market na si Jeanne Batallones, na ang Mint Hall ay “malamang na isa sa mga natitirang gusali... kung saan kaya ng pamilyang Filipino na magtrabaho sa downtown at manirahan din doon.”³⁶

Dahil sa maliit na sukat ng mga unit sa Mint Hall, nagiging mga pampublikong espasyo na talaga ang mga pasilyo, daanan, at pampublikong pasukan. Para sa ilan, gumagawa ito ng dynamics na nagpapaalala sa buhay sa Pilipinas na iniwan ng mga imigrante. Gaya ng inilarawan ni Nix Guirre,

“Kaya pagpasok mo sa Mint Hall, makikita mo ang mga nakatatanda, na nakaupo lang katabi ng pinto, dahil wala naman talagang common space sa loob ng Hall. Kaya nagsisilbing lobby na iyon...Maraming bata ang naglalaro lang sa pasilyo. Partikular sa palapag namin, may mga batang naglalaro ng volleyball sa tapat lang ng elevator. At kung minsan naman, may mga taong nag-iinuman, nagka-karaoke, o tumutugtog ng musika. Mararamdaman mong parang nasa mga kalye ka ng Pilipinas. Dahil wala talagang espasyo kung saan sila makakapag-hang out. Kaya napapangiti ako kapag nakikita ko silang pinapahalagahan kung ano ang mayroon tayo.”³⁷

Dahil sa maliit na sukat ng mga residensyal na unit, makikita rin ang kahalagahan ng pagkakaroon ng mga Filipino na negosyo sa ibabang palapag, gaya ng JT Restaurant. Dahil walang pantry kung saan makakapagtabi ng pagkain, ang mga residente sa Mint Hall ay “bumibili lang ng kaunting suka, kaunting bigas, hindi ang buong bote o pakete. Ang kagandahan doon ay nananatiling buhay ang mga Filipino na grocery dahil hindi sila bumibili nang bultuhan, hindi sila bumibili ng marami. Kaya kung mayroon ka ng mga ganoong klaseng tindahan, ganyan ang Mint Mall. [Iyan] ang market mo.”³⁸ Sa katunayan, nagsimulang magbenta ng mga grocery si Tess Diaz sa JT Restaurant noong panahon ng pandemya ng COVID-19, bilang karagdagan pinagkakakitaan at upang makapag-supply ng mga grocery item sa mga residente sa itaas.³⁹ Ang diwa ng pakikipagtulungan ay nagpapakita ng konseptong *bayanihan* ng mga Filipino.

³⁴ Idem.

³⁵ Idem.

³⁶ Batallones, panayam para sa Mint Mall.

³⁷ E. at N. Guirre, panayam para sa Mint Mall.

³⁸ Canlas, panayam para sa Mint Mall.

³⁹ Diaz, panayam para sa Mint Mall.

Ang Mint Mall Bilang Lugar ng Pakikibaka

Ang diwa ng *bayanihan* ay nakita sa Mint Mall sa dalawang mahalagang pangyayari noong nanganib na mawalan ng tirahan ang komunidad ng mga Filipino. Noong 1997, ang Delta Hotel na pagmamay-ari ng pamilyang Borja ay nasunog kaya maraming Filipino na beterano ng Ikalawang Digmaang Pandaigdig ang nawalan ng tirahan. Daan-daang *beterano* ang nangailangang mag-migrate sa San Francisco Bay Area pagkatapos ng mga pagbabago sa mga batas sa imigrasyon na nagbigay-daan sa kanilang ma-naturalize bilang mga mamamayan ng U.S. Gayunpaman, dahil sa Batas sa Pagbawi ng 1946, na nagtanggag sa *mga beterano* ng mga benepisyong ipinangako ng gobyerno ng U.S. kapalit ng pagseserbisyo sa militar ng U.S. noong Ikalawang Digmaang Pandaigdig (kolonya ng U.S. ang Pilipinas noong panahong iyon), maraming *beterano* ang namuhay sa kahirapan pagkatapos nilang mag-migrate at magsiksikan sa maliliit na unit sa Delta Hotel at Mint Mall.⁴⁰ Maraming *beterano* ang nagtipon sa Powell at Market o sa basement ng Mint Mall, kung saan sila tumatanggap ng serbisyong medikal mula sa isang Tsino na doktor.⁴¹ Pagkatapos ng sunog sa Delta Hotel, ang Mint Mall ang naging “ikalawang tahanan” para sa mga *beteranong* nawalan ng tirahan, lalo na dahil mayroong mga non-profit provider na nagbigay sa kanila ng pagkain, damit, at iba pang serbisyo. Para kay MC Canlas, ang *pagbabayanihang* ito ay ang nagbigay-daan upang maging buhay na sentro ng komunidad ang Mint Mall. Itinatag ng mga kabataan, mga estudyante sa kolehiyo, at mga community organizer ang Veterans Equity Task Force upang ipagpatuloy ang pagbibigay ng serbisyo sa *mga beterano* at ipaglaban ang kanilang mga benepisyong.⁴² Ang Task Force ay pormal na ginawang Veterans Equity Center, na ngayon ay kilala bilang Bayanihan Equity Center.⁴³

At noong huling bahagi ng dekada 90, nagsimulang makaranas ng mga banta sa pagpapaalis ang mga Filipino na matagal nang residente sa South of Market dahil sa dot-com boom, gayundin ang maliliit na negosyo. Ayon kay Battallones, “lumipat ang mga startup na kumpanyang ito sa komunidad dahil pangunahin pa rin itong itinuturing noon gaya ng isang multi-use na komunidad [at] abot-kaya.”⁴⁴ Daan-daang nangungupahan na may mababang kita ang hindi na kayang magbayad ng singil sa upa o pinaalis sa pamamagitan ng Batas Ellis, habang ang mga multi-family na ari-arian ay ginawang mga live-work loft para sa mga manggagawa sa tech at nawala rin ang maraming trabaho para sa proletaryo sa komunidad dahil ang mga industriyal na bodega ay ginawang opisina para sa mga tech start-up.⁴⁵ Ang Koalisyon Laban sa Pagkawala ng Tirahan sa SOMA (SOMA Anti-Displacement, SOMAD) na naging Sistema ng Aksyon ng Komunidad ng South of Market (South of Market Community Action Network, SOMCAN) ay nabuo upang labanan ang pagkawala ng maraming tahanan at negosyo na naging banta sa kakayahan ng komunidad ng mga Filipino na manatili sa South of Market.⁴⁶ Ang ikalawang mahalagang pangyayari ay naganap noong 2000 nang makarating ang banta ng pagpapaalis sa mga negosyo sa Mint Mall, na kinikilala noon bilang isang “makasaysayang pook para sa mga Filipino sa South of Market.”⁴⁷ Gaya ng laban upang mailigtas ang I-Hotel bago ito, ang kampanyang “Save the Mint Mall” ang nagpasimula ng makabagong aktibismo para sa komunidad ng mga Filipino. Sa pagtatangkang mapakinabangan ang dot-com boom, ang pamilyang Nocon, sa pamamagitan ng kanilang ahente sa komersyal na pagpapauya na Meridian Management Group, ay tumangging i-renew ang mga lease para sa mga establisimyentong nagseserbisyo sa mga Filipino sa Mint Mall, upang makinabang sa mataas na demand para sa espasyo para sa opisina

⁴⁰ Page & Turnbull, 17, 29.

⁴¹ Battallones, panayam para sa Mint Mall.

⁴² Canlas, panayam para sa Mint Mall.

⁴³ Ulat Tungkol sa CHHESS ng SOMA Pilipinas, 45.

⁴⁴ Battallones, panayam para sa Mint Mall.

⁴⁵ Ulat Tungkol sa CHHESS ng SOMA Pilipinas, 44.

⁴⁶ Raquel Redondiez (2024, Agosto 28), panayam para sa Mint Mall (Z. Frial at M. Corrette, mga tagapanayam).

⁴⁷ SOMCAN Taglagas 2002 newsletter, 2. koleksyon sa Pamublikong Aklatan ng San Francisco.

na susuporta sa mga dot-com start-up na nagbabayad ng mas malaki.⁴⁸ Pagsapit ng Setyembre 2000, nakatanggap ng mga abiso sa pagpapaalis ang Teatro ng Tanan, Super Reproductions, at isang non-profit na nagseserbisyo sa mga kabataan.⁴⁹

Nabuo ang Komite sa Pag-oorganisa ng Mint Mall (Mint Mall Organizing Committee, MMOC) upang labanan ang patuloy na pagpapaalis sa mga espasyo para sa mga Filipino tulad ng Arkipelago Books, Filipino American Music & Society, at New Filipinas Restaurant mula sa Mint Mall. Sa pangunguna ng may-ari ng Arkipelago Books na si Marie Romero, at mga nagtayo ng SOMCAN na sina Bill Sorro, Jeanne Batallones, at Roy Recio, nakipagtulungan ang MMOC kay Gen Fujioka ng Asian Law Caucus upang tutulan ang pamilyang Nocon at Meridian Management batay sa paglabag nila sa mga zoning code at ilegal na pagbabago ng espasyo para sa retail sa Mint Mall sa espasyo para sa opisina. Pagkatapos ng mga pagpupulong, rally, at pagdinig sa komisyon sa loob ng dalawang taon, nagtagumpay ang MMOC na makipagkasundo para sa mga pangmatagalang lease para sa mga negosyo at non-profit ng mga Filipino.⁵⁰

Ang tagumpay sa Mint Mall ay iniuugnay ni Batallones sa pamumuno ni Marie Romero:

“Mahirap kapag nangungupahan ka at papaalisin ka, at hihilingin sa iyong tutulan ang landlord mo. Napakatapang niyang ginawa ito, bilang isang taong direktang maaapektuhan bilang nangungupahan. Ngunit ang kanyang pagiging handa na maging mukha ng kampanya ay ang pinakamahalaga. Dahil sa palagay ko ay gusto rin ng iba pang nangungupahan na tutulan ang pagpapaalis, ngunit lubos din silang nag-aalinlangan na gawin ito, lalo na kapag ipinapakita ng pamunuan na hindi sila makikipagnegosasyon... Ang buong ideya ng pagliligtas sa lokal na bookstore na ito ay talagang sumisimbolo sa iba't ibang ipinaglalaman ng mga tao noong panahong iyon. At ngayon, talagang nagbago na ang mga bagay-bagay dahil wala na tayong nakikitang mga bookstore.”⁵¹

Ang MMOC ay gumamit ng inside/outside na estratehiya upang higit pang palakasin ang kanilang adbokasiya. Si Raquel Redondiez, na noon ay isang tagapag-organisa ng unyon at miyembro ng Koalisyon Laban sa Pagkawala ng Tirahan sa SOMA, ay inarkila bilang tagatulong sa mambabatas para sa Supervisor ng District 6 na si Chris Daly pagkatapos siyang maihalal noong 2000. Bilang bahagi ng MMOC, tungkulin ni Redondiez na tawagan linggu-linggo ang Zoning Administrator upang hikayatin ang departamento na imbestigahan ang mga ilegal na pagbabago sa Mint Mall. Bawat linggo, sasabihin sa kanyang sisilipin nila ang isyu ngunit walang aksyong gagawin. Gayunpaman, nang tanungin ng Tanggapan ng Distrito 6 at dahil sa suporta ng Supervisor, nagsimulang ipatupad ng Departamento ng Pagpapalano ang batas laban sa mga ilegal na pagbabago.⁵²

Bahagi ng kasalukuyang kahalagahan ng Mint Mall sa komunidad ngayon ay ideya ni Bill Sorro, na gawin muling sentro ng aktibidad ng komunidad ng mga Filipino ang Mint Mall sa pamamagitan ng pagdaraos ng malalaking Christmas party na kilala bilang “Pasko sa SOMA.” Ayon kay Batallones,

⁴⁸ Kim, “HUB IN CRISIS.”

⁴⁹ Kim, “HUB IN CRISIS”; J. H. Lim, “Ligtas sa Pagpapaalis ang Bookstore,” *AsianWeek* (Oktubre 4, 2001).

⁵⁰ Sistema ng Aksyon ng Komunidad ng South of Market, “Ang Komite ng Mint Mall at ang Laban para Ipreserba ang Mint Mall” (2020, Setyembre 22), <https://www.somcan.org/newsletter/2020/9/22/the-mint-mall-committee-and-the-fight-to-preserve-the-mint-mall>, in-access noong Agosto 22, 2025.

⁵¹ Batallones, panayam para sa Mint Mall.

⁵² Redondiez, panayam para sa Mint Mall.

“bahagi iyon ng aming estratehiya para masabing, 'Tahanan namin ito. Resource ng komunidad namin ito'... para kilalanin ang presensya namin ng mga [dot.com startups] na pumapasok at walang kaugnayan sa komunidad.”⁵³ Ipinagpatuloy ng Sistema ng Aksyon ng Komunidad ng South of Market (SOMCAN) ang pagdaraos ng Pasko sa SOMA party upang ipagdiwang ang tagumpay ng MMOC, pag-isahin ang iba't ibang residente at organisasyon sa SOMA, at makilala pa ang komunidad ng mga Filipino.

Sa kalaunan, itinigil ng SOMCAN ang pagdaraos ng Pasko sa SOMA dahil masyado itong naging malaki para isagawa sa Mint Mall, at ang Parol Lantern Festival ang naging bagong taunang pagdiriwang ng Pasko para sa komunidad ng mga Filipino sa SOMA.⁵⁴

Ang Mint Mall Bilang Lugar ng Sining at Paglikha ng Komunidad

Ang Mint Mall ay may natatanging kultural na halaga bilang isang makabuluhang lugar para sa komunidad ng mga Filipino sa San Francisco at hilagang California, partikular para sa mga artist at iba pang malikhaing indibidwal, dahil sa mga deka-dekada nang establisimiyento ng mga negosyo at sistema ng suporta na matatagpuan sa Mint Mall, at dahil sa kakulangan ng iba pang pampublikong bukas na espasyo sa South of Market.

Gaya ng nabanggit sa itaas, ang mga grupo ng artist tulad ng Teatro ng Tanan, Filipino American Music and Arts Society, at Likha-Pilipino Folk Ensemble ay nag-okupa ng mga espasyo sa loob ng Mint Mall. Nagkaroon din ng espasyo sa Mint Mall mula 2004 hanggang 2011 ang Filipino na grupong panteatro na Bindlestiff Studios. Ang Bindlestiff Studios ay kasalukuyang may sariling teatro sa 185 6th St, ngunit pansamantala silang nawalan ng puwesto mula sa 6th St noong binalak ng SF Redevelopment Agency na gibain at baguhin ang gusali. Ang laban para iligtas ang Bindlestiff ay naging isa pang mahalagang pakikibaka ng komunidad ng mga Filipino laban sa pagpapaalis sa SOMA, at matagumpay na nakipagkasundo ang Bindlestiff sa Redevelopment Agency upang makapagpagawa ng teatro sa bagong gusali. Gayunpaman, habang ginagawa ang espasyo, pansamantalang inokupa ng Bindlestiff ang espasyo para sa opisina sa Mint Mall, kung saan kahati nila ang Arkipelago Books at Manilatown Heritage Foundation.⁵⁵

Si Allan Manalo ang artistic director ng Bindlestiff Studios noong sila ay nasa Mint Mall. Isinalaysay niya kung paano isinagawa ng Bindlestiff Studios ang mga rehearsal at workshop sa pasilyo ng basement ng Mint Mall, pati na rin ang mga open mic, pagbabasa ng tula, stand-up comedy show, konsiyerto ng musika, at iba pang pagtatanghal. Ginagamit din ng iba pang artist ang espasyo sa malikhaing paraan para sa photography, mga music video, at pelikula.⁵⁶

Hindi nawawala ang pagkaintriga ni Manalo sa kakaibang pisikal na interior ng Mint Mall, na hamon sa kanya bilang performing artist:

“Gusto kong maging malikhain. Gusto ko ng mga hamon na partikular sa lugar, kung saan kukuha ka ng isang hindi karaniwang espasyo, at susubukan mong gumawa ng malikhaing bagay roon at magtanghal ng malikhaing bagay...Ang nagustuhan ko sa espasyo ay ang kakaibang istruktura nito dahil sa paraan ng pagbaba ng hagdan. Kung pupunta ka sa unang palapag, mayroon dating mezzanine. Dati ay mayroon silang

⁵³ Batallones, panayam para sa Mint Mall.

⁵⁴ Cabande, panayam para sa Mint Mall.

⁵⁵ Manalo, panayam para sa Mint Mall.

⁵⁶ Idem.

balkonahe at magagandang bintanang ito. Nagsimula akong magtanghal ng mga panteatrong kaganapan sa mga pasilyo. May isang pagkakataon na nagtanghal kami ng dula kung saan ginamit namin ang itaas at ibabang bahagi.

Naalala ko sa mezzanine, aakyat ka ng hagdan, at may mga café table doon, kaya pumupunta ang mga tao doon para uminom ng kape. Doon sila sa itaas magpupulong. Kung minsan ay umaakyat ako roon at nagsusulat...Aakyat ka roon kung maaliwalas at maaraw dahil maganda ang mga bintana. Sumusulat ako ng dula na aktwal naming magagamit ang mga bintanang iyon. Manonood ng isang eksena mula sa kabilang kalye ang mga tao, at pagkatapos ay papasok sila sa Mall, at magpapatuloy ang dula. Medyo mas immersive ang dula, ngunit talagang wala lang akong makuhang pondo. Kaya hindi na namin itinuloy ang proyekto, ngunit palagi kong pinangarap na gumawa ng isang thriller na katulad ng Hitchcock, o gaya ng *Rear Window*, dahil magaganda ang bintana sa Mall.”⁵⁷

Bukod sa malilikhaing proyekto, ang basement ng Mint Mall ay nagbigay ng lugar para sa maraming iba pang gamit na nakadagdag sa kultural na halaga nito. Gaya ng nabanggit sa itaas, isang Filipino na organisasyong Kristiyano ang gumagamit ng pasilyo sa basement tuwing Linggo para sa mga serbisyo ng simbahan. Ang mga unang workshop sa paggawa ng *parol* para sa taunang Parol Lantern Festival ay ginanap din sa pasilyo ng basement.⁵⁸ Sa tulong ng may-ari ng Aeroskin Worldwide na si Lorenzo Listana, nakipagkasundo ang Samahan ng Residente ng Mint Mall sa mga may-ari ng gusali upang italaga ang isang espasyo sa loob ng basement bilang silid na para sa komunidad. Dito ginaganap ng Samahan ng Residente ng Mint Mall (Mint Mall Resident Association, MMRA) ang mga pulong, kantahan sa karaoke, at mga pagdiriwang ng kaarawan ng kanilang mga miyembro.⁵⁹ Bilang isang hindi pormal na lugar ng pagtitipon, mahalaga rin ang basement ng Mint Mall sa pagpapasa sa ibang henerasyon ng kaalaman sa pagitan ng mga miyembro ng komunidad ng mga Filipino. Naaalala ni Angelica Cabande na nagha-hang out sa basement kasama ang iba pang tagapag-organisa ng komunidad gaya nina Al Robles at Phil Chavez:

“Noong nasa basement ang [Arkipelago Books], nagka-karaoke kami sa pasilyo sa basement pagkalipas ng oras ng trabaho. Pagkatapos ng mga pulong ng komunidad o paghang-out lang, bumababa kami sa basement at nagka-karaoke, kumakain, at nananatili roon hanggang mga 10:00 o puwedeng mas matagal pa. At napakahalaga niyon para sa akin dahil doon ako mas natuto tungkol sa kasaysayan ng I-Hotel mula kay Al Robles at...sa iba’t ibang [kaganapan sa komunidad] na isinasagawa nila rito sa South of Market.”⁶⁰

Sa itaas na palapag, ang JT Restaurant ay nagsilbi ring lugar ng pagtitipon sa Mint Mall para sa mga residente ng Mint Hall at sa komunidad ng mga Filipino sa kabuuan. Ayon sa Executive Director ng SOMA Pilipinas na si Raquel Redondiez, ginagamit ang restaurant para sa maraming pagtitipon ng komunidad, kabilang ang mga pagtatanghal ng musika at aktibidad sa politika: “Tuwing halalan, kapag tumatakbo para sa posisyon ang mga Supervisor, lugar ito kung saan ang mga kandidato para sa posisyon sa gobyerno ay nagsasagawa ng mga meet and greet at nangangampanya...Sa mga nakaraang taon, tuwing halalan sa Pilipinas, lugar ito kung saan ang mga tao ay nagsasagawa ng mga

⁵⁷ Idem.

⁵⁸ Ang *parol* ay isang Filipino na lantern na may hugis bituin na gawa sa kawayan na isinasabit sa Kapaskuhan; Canlas, panayam para sa Mint Mall.

⁵⁹ E. at N. Guirre, panayam para sa Mint Mall.

⁶⁰ Cabande, panayam para sa Mint Mall.

phone banking at pampublikong edukasyon tungkol sa pampangulong halalan ng Pilipinas”⁶¹ Dahil siya ay nagmamay-ari ng isa sa ilang Filipino restaurant sa South of Market, madalas na may mga customer si Tess Diaz na mga bagong dating na Filipino na imigrante na ire-refer niya sa mga serbisyo ng non-profit:

“Hindi lang ito restaurant. Kadalasan, kung kailangan nila ng tulong, lalapit sila sa akin, at sasabihin ko sa kanila na, ‘O, kailangan mong pumunta rito [sa] SOMCAN, SOMA Pilipinas. Ano ang kailangan mo? Mga serbisyo para sa senior? Pumunta [ka] sa Canon Kip.” Pero ito ang lugar kung saan unang pumupunta ang karamihan ng mga Filipino. Dahil alam nilang napapaligiran ito ng komunidad ng mga Filipino. At sa Mint Mall, alam nilang mga Filipino ang karamihan sa mga nakatira roon. Kaya saan ka man pumunta, kapag sinabi nilang Mint Mall, alam nilang naroon si Ate Tess.”⁶²

Bilang isa sa mga sentro ng komunidad ng mga Filipino sa San Francisco, nagsilbi ang Mint Mall bilang panimulang lugar hindi lang para sa mga bagong dating na Filipino na imigrante kundi pati na rin sa maraming tagapag-organisa ng komunidad, non-profit na service provider, at grupong pansining at pangkultura. Ang laban para mailigtas ang Mint Mall sa pagsapit ng ika-21 siglo, na nakadagdag sa kahalagahan ng gusali bilang opisyal na pook sa San Francisco, ay isa sa mahahalagang sandali na nagpasiklab ng makabagong aktibismong Filipino sa San Francisco. Ang tradisyong ito ng pag-oorganisa ay kalaunang humantong sa pagkakabuo ng SOMA Pilipinas Filipino Cultural Heritage District noong 2016. Gaya ng ibinuod ni Angelica Cabande, “ang Mint Mall ay tunay na isang simbolo ng ating mga pagsisikap sa adbokasiya at pag-oorganisa, at tibay ng loob upang pigilan ang pagpapaalis at gentrification sa San Francisco. Nagsimula rito ang maraming bagay, sa ating pagsisikap na makipagkoordinata at kumilos nang sama-sama... Naroon pa rin ang diwa ng Bayanihan, lahat tayo na nag-uugnayan at nag-oorganisa nang magkakasama.”⁶³

⁶¹ Redondiez, panayam para sa Mint Mall.

⁶² Diaz, panayam para sa Mint Mall.

⁶³ Cabande, panayam para sa Mint Mall.